

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ З ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена розгляду основних лексико-семантичних трансформацій в англо-українському перекладі економічних термінів. Встановлено, що такі трансформації часто спричинені поза мовними чинниками і спираються на етимологічні дані.

Переклад фахової лексики становить основу наукового перекладу, важливого засобу міжкультурної комунікації, і постійно привертає увагу дослідників. Особливо це стосується термінології економічної галузі, яку за останнє десятиліття представлено великою кількістю лексикографічних видань, дисертацій, полемічних публікацій тощо.

Окремо та в поєднанні з іншими мовознавчими проблемами різні аспекти перекладу термінів (етимологічні основи термінотворення; термінологічні антиномії; термінологічно синовія та омонімія; стандартизація термінів; перекладацькі трансформації тощо) висвітлювалися у працях Е. Скороходька, Т. Кияка, В. Карабана, Ю. Зацного, А. Єгорової, З. Комарової, Ф. Циткіної та ін.

Сучасний же розвиток наукового перекладацтва та термінографії вимагає активніших лексико-семантичних досліджень не лише в галузі термінології, а й в аналізі різного роду іншої фахової лексики, яка часто функціонує поряд із ними в англомовному науковому дискурсі й створює суттєві проблеми під час їхнього відтворення цільовою мовою.

Метою нашого дослідження є виявлення типових, на нашу думку, лексико-семантичних трансформацій, яких зазнає фахова лексика з економіки в англо-українському в перекладі.

Нашу увагу привертали, зокрема, шляхи відтворення змісту таких лексем з адаптуванням їх до реалій цільової мови.

Будь-яке слово є частиною лексичної системи мови, її складовим елементом. Цим пояснюється своєрідність семантичної структури слів у різних мовах. Крім того, відповідні семантичні одиниці в різних мовах можуть мати різну значимість, тобто займати різне становище в системі мови.

Попри те, що не завжди можна чітко класифікувати кожний приклад перекладу, на думку Я.Рецкера, можна виділити сім різновидів лексичних трансформацій: 1) диференціація значень; 2) конкретизація значень; 3) генералізація значень; 4) смисловий розвиток; 5) антонімічний переклад; 6) цілісне перетворення; 7) компенсація втрат в процесі перекладу [1: 38].

Розглянемо типові, на наш погляд, випадки лексико-семантичних трансформацій у процесі перекладу економічних термінів та вибірково іншої фахової лексики цієї галузі.

Аналізуючи лексико-семантичні трансформації, до яких вдаються в процесі перекладу текстів, Т.Левицька та А.Фітерман визначають такі причини їхнього виникнення: 1) різні ознаки одного денотата в різних мовах; 2) різниця в смисловому об'ємі (збільшення чи зменшення числа ЛСВ); 3) різна словосполучність; 4) різні вживання слів одного значення [2: 28].

Аналіз фактологічного матеріалу, сформованого на основі опрацювання перекладних та тлумачних словників, вивчення контрастивного матеріалу чинних перекладів літератури економічного змісту, дає нам підстави для думки, що лексико-семантичних трансформацій під час перекладу терміноодиниць, зокрема економічної галузі, спричинені насамперед позамовними чинниками у зв'язку з різним баченням певних явищ і предметів представниками різних соціально-господарських культур, зокрема української та англійської.

Порівняємо, наприклад, лексеми "*insurance*" і "*страхування*", коренями яких є відповідно *-sur-* і *страх-*. В українській мові підкреслена причина, для чого необхідний цей вид економічної діяльності - страх за майно, грошові засоби, власну безпеку тощо. В англійській же мові робиться наголос на наслідках застосування цього засобу — впевненості в тому, що все, що застраховане, надійно захищене.

Аналогічні семантичні розходження простежуються і на прикладі лексем "*securities*" і "*цінні папери*", де в англійському варіанті наголошується на безпеці ділового документа. Натомість українська лексема підкреслює його цінність. Попри ж виділення різних ознак, обидві мови в однаковій мірі адекватно відображають одне й те ж явище.

Вказана першопричина лексико-семантичних перетворень у процесі перекладу економічних термінів, у свою чергу, поєднана з іншими трьома, впливаючи на них і значною мірою визначаючи їх. Особливо це відчутно на двох останніх — різній словосполучності та різному слововжиткові термінолексем, що денотують спільні поняття в різних мовах. Така вказівка на правила вжитку слова у мовленні називається селективним компонентом значення [3: 42].

Проблема селективного компонента значення мовного знака є особливо дошкільною для перекладача, коли мова йде про прийменники:

on sale — в продажу;

on farm - в господарстві;

at price - *за ціною*;
ownership of means – власність *на* засоби;
expert on management – експерт *з* менеджменту;
to apply for the post – претендували *на* посаду;
pressure for money – нестача грошей;
to be on the staff – бути *в* штаті;
to keep money with a bank – тримати гроші *в* банку;
the demand for gasoline – попит на бензин;
to buy from businesses – купувати *у* фірм.

У наведених прикладах використовують вільні прийменники, які не зв'язані фразеологічними сполученнями. Тому їхній зв'язок з іншими словами не буває постійним, а залежить від кожного окремого випадку. У кожному випадку прийменники вільно вступають у семантичний зв'язок із базовим словом. Трансформації тут простежуються в основному на рівні прийменників. Переклад же лексем, яких ці прийменники супроводжують, не позначений суттєвими ускладненнями.

Достатня кількість термінолексем, виражених дієсловом, виявлять своє певне значення тільки в сполученні з певними фіксованими – прийменниками. Тут прийменники цілком злилися із словами, які вони обслуговують, а самостійного значення вони не мають:

to check in - здавати під розписку;
to pension off - виходити на пенсію;
to write off – скасовувати;
to plough back – реінвестувати.

Проблема сполучуваності слів безпосередньо зв'язана із питанням слововжитку, оскільки категорія останнього по суті базується на здатності лексеми вступати у зв'язки з іншими членами речення, насамперед, звичайно, із тими, що функціонують поруч.

На наш погляд, у випадку із перекладом термінолексичної лексики з економіки основну увагу слід звернути на комбінування терміна-іменника із атрибутивними йому прикметниками. Нерідко такий переклад повинен уникати літералізму, оскільки цільовий текст із дослівно відтвореними проблемними прикметниками може звучати недолуго. Тому лексико-семантичні трансформації у цьому випадку є частими:

senior position – *вища посада*;
black money – *брудні гроші*;
bad loan – *безнадійна позика*;
tough competition – *жорстка конкуренція*;
hidden tax – *непрямий податок*;
historical cost – *початкова вартість*;
fat salary – *високий оклад*.

Семантичних трансформацій зазнають і дієслова, вжиті у науковому дискурсі, які часто нагадують загальноживане слово, але мають термінологічне значення. У цільовому тексті семантика таких лексем трансформується. Вони звучать тут цілком академічно або принаймні беземоційно:

to curb one's consumption of gasoline – *зменшити споживання бензину*;
to reduce poverty - *зменшити бідність*;
to mushroom costs - *різко збільшити витрати*;
to drive investors away – *відлякувати інвесторів*.

Особливим випадком лексико-семантичних перекладацьких трансформацій є відтворення кольорів, що конотують і денотують фахові поняття:

green labor – *некваліфікована робоча сила*;
orange goods – *товари, які купують відносно рідко*.

За спостереженнями Е. та Г. Кларків, з одинадцяти можливих відтінків кольорів, які зазвичай використовують у терміноутворенні різних мов, в англійській мові вживають всі одинадцять (чорний, білий, червоний, жовтий, зелений, синій, коричневий, багряний, рожевий, оранжевий, сірий) [4:232]. Одним із найчастіше уживаним, у терміноутворенні економічної галузі англійської мови є червоний колір:

red tapist – *бюрократ*;
red tape – *тяганина*;
red – *заборгованість, борг, збиток*;
red balance – *пасивний (несприятливий) баланс*;
to be in the red – *бути у фінансовій скруті*.

Стосовно виразу "*to be in the red*" існує таке пояснення: багато років тому була традиція робити записи у фінансових звітах двома кольорами: про прибутки писали чорним, а про втрати — червоним. І хоча така традиція більше не існує, вираз і досі чинний [5:243].

У перекладі асоціації з кольором нерідко нівелюються, хоча в українській термінології з фінансів та бухгалтерського обліку є категорія термінів, де присутні посилання на колір і отже, переклад прикметника з асоціацією кольору є буквальним:

Blue book - *Синя книга*;
red-ink entry - *червоний запис (червоне сторно)*;

black-ink entry — чорний запис (чорне сторно).

Збереження кольору в термінах, безумовно, зв'язане з прямим значенням лексем, адже згадана бухгалтерська книга є дійсно синього кольору, а коректуючі записи — червоного.

Отже, лексико-семантичні трансформації є неминучими в процесі перекладу економічної термінології, оскільки безпосередньо зв'язані з екстралінгвістичними чинниками розвитку термінології, зокрема різним баченням соціально-господарських процесів та понять у різних народів.

Висновки та перспективи. Ідеї наукового перекладу з урахуванням лексико-семантичних трансформацій є суттєвими як у справі практичного перекладацтва, так і при укладанні термінологічних словників. У перспективі важливо докладніше досліджувати на лексико-семантичному рівні фахову лексику окремих галузей економіки (фінансів, обліку, банківництва тощо). Це дозволить вийти на досконаліший рівень наукового перекладу, збагативши його конкретнішими ідеями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – Москва: Междунар. отношения, 1974. – 216 с.
 2. Левицкая Т.Р., Фитерман А. Н. Проблемы перевода (на материале современного английского языка). – Москва: Междунар. отношения, 1976. – 206 с.
 3. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1979. – 156 с.
 4. Clark E.V., Clark H.H. Universals. Relativity and Language Processing // *Universals of Human Language* / Ed. by J. Greenberg. – Stanford: Stanford University Press, 1978. – P. 225–279.
 5. Burke D. Biz-Talk-1. American Business. Slang and Jargon. – Los Angeles-San Francisco: Optima Books, 1993. – 254 p.
- Матеріал надійшов до редакції 19.04.2006 р.

Бондарчук Л. І. Лексико-семантические трансформации англо-украинского перевода специальной лексики по экономике.

Статья посвящена рассмотрению основных лексико-семантических трансформации в англо-украинском переводе в экономических терминов. Установлено, что такие трансформации вызваны внеязыковыми факторами и основываются на этимологических данных.

Bondarchuk L.I. Lexical and semantic transformations in English – Ukrainian translation of economic terms.

The article is focused on the main lexical and semantic transformations in English – Ukrainian translation of economic terms. It is determined that such transformations are caused by extra-linguistic factors and are based on etymological data